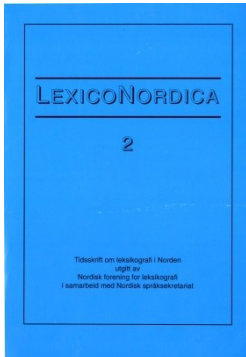

LexicoNordica

Titel:	Fordelingsstruktur og kondensering. Grammatik i bilingvale ordbøger med dansk og tysk	
Forfatter:	Jens Erik Mogensen	
Kilde:	LexicoNordica 2, 1995, s. 109-119	
URL:	http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive	

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Jens Erik Mogensen

Fordelingsstruktur og kondensering. Grammatik i bilingvale ordbøger med dansk og tysk

Among the editors of bilingual dictionaries with Danish and German from the 18th century till today, there seems to be a general agreement as to what grammatical information should be given about the entry words and their equivalents. There is, however, no agreement as to the question where this information is to be given: either in the dictionary articles themselves or in other parts of the dictionary. In this paper the distribution structure in a number of bilingual Danish-German and German-Danish dictionaries is investigated, and additionally it is claimed that those dictionaries which have a relatively simple distribution structure are also characterized by a relatively low degree of textual condensation. This dictionary type is typical especially for the 18th century where often very detailed grammatical information is given in the dictionary article itself. On the contrary, especially the small dictionaries from the 20th century are characterized by a very complex distribution structure combined with a high degree of textual condensation, cf. entries like *absehen* <19a/hb> *vt* where the code refers to various paradigms in the outside matter. Along with the most recently published Danish-German Dictionary, however, less condensed and rather simple distribution structures now seem to experience a renaissance. From the point of view of the user, this is to be regarded as a welcome development.

1. Indledning

Som det ene ekstrem kunne man forestille sig, at der i en bilingval ordbog med f.eks. dansk og tysk ikke eksplicit var indeholdt hverken fleksionsmorfologiske eller syntaktiske angivelser. Dette ville være tilfældet i en ordbog, hvor man forudsatte, at brugeren beherskede såvel udgangssprog som målsprog på modersmålsniveau, og at han derfor ikke havde behov for grammatiske oplysninger om nogen af sprogene. Den pågældende bruger ville altså i virkeligheden anvende ordbogen som en slags to-sprogs-synonymordbog. Som det andet ekstrem kunne man forestille sig, at en bilingval ordbog eksplicit opregnede det maksimale antal forhold vedrørende hvert enkelt leksems fleksionsmorfologiske og syntaktiske potentiale. I dette tilfælde ville der komme en hel grammatikbog ud af det, og den kunne man så evt. integrere ved hjælp af et mere eller mindre kondenseret net af henvisninger fra ordbogsdelen til omteksten. Ingen af disse to ekstremer har dog været praktiseret, heller ikke i dansk-tysk leksikografihistorie, og der ville næppe heller være noget særligt marked for dem.

Men hvorledes forholder det sig så i praksis? Faktisk er der, når det drejer sig om grammatik i ordbøger, aldrig tale om mere end grammatik-fragmenter. Ser man på rækken af bilingvale ordbøger

med dansk og tysk fra Hans von Aphelen (1764) til Hjorth (1993), så synes der dog i høj grad at være enighed om, hvilken delmængde af grammatiske (og det vil her sige morfologiske og morfosyntaktiske) oplysninger, det er, man maksimalt set bringer i ordbogsartiklerne. For substantivernes vedkommende drejer det sig om genus, kasus (især genitiv) og pluralis, for verbernes vedkommende om uregelmæssig konjugation, brugen af hjælpeverbum i perfektum og plusquamperfektum, ægte hhv. uægte sammensætning samt (ligesom ved præpositionerne) oplysninger om kasusreaktionen. M.h.t. adjektiverne gælder det (uregelmæssig) komparation, ubøjelighed, substantivering og begrænsninger til hhv. prædikativ og attributiv forekomst. Desuden findes spredte syntaktiske oplysninger vedrørende f.eks. 'Satzbaupläne' eller mere specifikt artiklernes syntaks og tempusbrugen i *seit*-konstruktioner.

Ud over disse grammatiske områder, som der kan være indeholdt oplysninger om enten i ordbogsartiklerne eller andre steder (se nedenfor), findes der såkaldte ikke-integrerede grammatiske omtekster. Disse indgår i princippet ikke i ordbøgernes fordelingsstruktur og kunne for så vidt betragtes som selvstændige publikationer. Her finder man både oplysninger, som potentielt set godt kunne integreres i ordbogens fordelingsstruktur (f.eks. substantivernes pluralisfleksiver) og også oplysninger, der ikke umiddelbart kan integreres – f.eks. reglerne for brugen af hhv. stærk og svag adjektivdeklinations eller oversigter over ordstillingen i tysk (disse områder behandles f.eks. i det grammatiske tillæg hos Poulsen 1987). Ej heller de ikke-integrerede grammatiske tillæg kan siges at være mere end grammatik-fragmenter – også selv om der findes ordbogsforfattere, der prætenderer, at deres ordbogsgrammatik – ligesom overskriften på ordbogsgrammatikken hos Müller (1800) synes at suggerere – indeholder "alles, was man von der dänischen Sprachlehre auswendig wissen muß".

Det er her ikke meningen at give hverken en udtømmende redegørelse for eller detaljerede tabeller over, hvorledes det forholder sig med hver enkelt af disse netop omtalte grammatiske forhold i hver eneste ordbog med dansk og tysk op gennem tiden. Meningen er snarere – med udgangspunkt i bl.a. Bergenholtz/Mogensens (1995) – at give eksempler på nogle udviklingstendenser med hensyn til fordelingen af de nævnte informationer i ordbøger med dansk og tysk samt i tilknytning hertil at fremlægge nogle principielle synspunkter på vor tids leksikografiske praksis set i lyset af leksikografihistorien.

2. Termen fordelingsstruktur

Termen **fordelingsstruktur** defineres af Bergenholtz/Tarp (i trykken) som "die Struktur der sprachlichen und sachlichen Informationen im Wörterbuch". De grammatiske informationer vedrørende et givet

lemma kan være fordelt forskellige steder i ordbogen: enten kan de være anført i den enkelte ordbogsartikel selv (og så er fordelingsstrukturen en ganske simpel), eller også findes informationerne et andet sted end i ordbogsartiklen, og det vil så sige enten i særlige synopseartikler, i ordbogsartikler i andre lemmalister, i integrerede omtækster (f.eks. ordbogsgrammatikker) eller endelig i helt andre værker. Og det er naturligvis særlig interessant, hvorledes relationen mellem informationer i ordbogsartikel og ikke-ordbogsartikel er beskaffen i de forskellige ordbøger.

3. Problemstilling

Bl.a. for at skabe et sammenligningsgrundlag kan man tage udgangspunkt i, at de ovenfor nævnte grammatiske oplysninger både med hensyn til lemma og ækvivalent vil være repræsenteret ét eller andet sted i ordbogen, enten manifest eller som nul (det sidste dersom informationerne slet ikke optræder i den konkrete ordbog). Hvad angår de manifest repræsenterede oplysninger, rejser der sig på baggrund af den skitserede typologisering af fordelingsstrukturer følgende spørgsmål: Står de grammatiske oplysninger i den pågældende ordbogsartikel selv? Eller skal de (som det er tilfældet ved f.eks. substantiverede adjektiver i mange monolingvale ordbøger) søges i særlige synopseartikler? Eller står de i andre ordbogsartikler, som der så henvises fra, således som det kan være tilfældet i forbindelse med lemmatiseringen af ikke-kanoniske former som f.eks. de uregelmæssige verbers præteritum af typen: *gav se give*? Og hvilke oplysninger står ikke i ordbogsartiklen, men i ordbogsgrammatikken? Og er der i givet fald eksplicite henvisninger mellem ordbogsdel og omtækt, dvs. er omtæksten en integreret bestanddel af ordbogen eller ej? Og – dersom man betragter en samhörig dansk-tysk og tysk-dansk ordbog som én enhed – til sidst spørgsmålet: står de grammatiske oplysninger om et givet f.eks. tysk leksem i den tysk-danske lemmaliste eller under ækvivalenten i den dansk-tyske lemmaliste?

Med andre ord: hvorledes er fordelingsstrukturen udnyttet med hensyn til de grammatiske angivelser i bilingvale ordbøger med dansk og tysk? Og kan der påvises en sammenhæng mellem fordelingsstrukturen og den enkelte ordbogs **kondenseringsgrad**? Disse spørgsmål skal først belyses og senere diskuteres ikke mindst ud fra brugersynspunkt. I det følgende behandles de enkelte spørgsmål under hensyntagen til de allerede omtalte forskellige typer af fordelingsstrukturer.

4. Fordelingsstruktur og kondensering i ordbøger med dansk og tysk

Mig bekendt findes der ikke nogen bilingval ordbog med dansk og tysk, som med hensyn til grammatiske oplysninger udnytter én og kun én fordelingsstruktur. Således findes der ikke nogen ordbog, der bringer de grammatiske oplysninger om lemma og ækvivalent samlet i én ordbogsartikel. Dette vil med andre ord sige, at f.eks. den før omtalte allermest enkle fordelingsstruktur med oplysningerne direkte i ordbogsartiklen aldrig forekommer alene, men altid vil være udnyttet i kombination med én eller flere andre fordelingsstrukturer.

Og dog findes der på den anden side ordbøger, som udnytter den simple fordelingsstruktur i højere grad end andre. Dette gælder de store dansk-tyske og tysk-danske ordbøger fra oplysningstiden, f.eks. Aphelen (1764) og Baden (1787-97). Ingen af disse ordbøger er forsynet med en ordbogsgrammatik i omteksten, og f.eks. oplysninger om de uregelmæssige verbers konjugation anføres direkte i ordbogsartiklen. Således f.eks. under lemmaet *give*: imperf. *jeg gav*, perf. *har givet*, *given*, og der anføres i ikke-kondenseret form eksempler til illustration af kasusrektionen, f.eks. *give en sin datter einem seine Tochter geben*.

Desuden er det bemærkelsesværdigt, at disse 1700-tals-ordbøger ofte indeholder lange, ikke-kondenserede forklaringer af grammatisk art inde i de enkelte ordbogsartikler. Nu kan man så spørge, hvad det vil sige, at de "ofte" indeholder sådanne forklaringer, dvs.: gælder der et princip for, hvornår der bringes lange, ikke-kondenserede grammatiske forklaringer i ordbogsartiklerne? Hertil må svares, at de meget udførlige oplysninger især synes at blive givet, når ordbogsforfatteren ud fra sit kendskab til samtidens grammatikker må have skønnet, at oplysningerne i disse er mangelfulde. Dette kan illustreres ved hjælp af følgende eksempel fra Baden (1787-97), hvor der under lemmaet *der, die, das* (den bestemte artikel) gives følgende forklaring, som angivelig er tænkt som et supplement til oplysningerne i samtidens grammatikker:

der, die, das bestemt Artikel den, det. Foruden det, som findes om denne bestemte Artikel i Grammatikkerne, er det nødvendigt, endnu at lægge Mærke til følgende Poster. 1. Da denne Artikel egentlig bestemmer Individua, saa følger, at man ikke behøver bruge den, naar [...].

Man kunne fristes til at sige, at fordelingsstrukturen *referencehenvisning til andre værker* på en måde kan siges at være udnyttet her – omend altså i en omvendt eller snarere negativ forstand, idet den citerede ordbogsartikel jo komplementerer referenceværket, hvis informationer ikke er tilstrækkelige.

Men det var nu ikke det, jeg hentydede til ovenfor, da jeg omtalte, at 1700-tals-ordbøgerne ikke blot udnytter den simple, men også andre

fordelingsstrukturer. Selv om fordelingsstrukturen *ordbogsdel* <-> *omtekst* ikke er anvendt (der findes som nævnt ingen grammatik i disse ordbøgers omtekst), så ses flere af de andre fordelingsstrukturer at være udnyttet. Således henføres der fra den ene ordbogsartikel til den anden, idet f.eks. de uregelmæssige præteritumsformer gennemgående lemmatiseres selvstændigt med henvisning til den ordbogsartikel, hvor den kanoniske form (for verbernes vedkommende præsens infinitiv) er lemmatiseret. F.eks. lemmatiserer Baden (1787-97) præteritum konjunktiv *gäbe* med henvisningen: *see geben*.

Mere iøjnefaldende er det imidlertid nok, at de grammatiske oplysninger vedrørende lemma og ækvivalent ikke er anført i én og samme ordbogsartikel. Således er fordelingen den, at det kun er lemmaet, der er forsynet med grammatiske angivelser, ikke ækvivalenten. Grammatiske angivelser vedrørende en ækvivalent i lemmaliste x må søges i en anden lemmaliste, nemlig i lemmaliste y, hvor ækvivalenten fra lemmaliste x nu optræder som lemma. Denne metode benyttes i ordbøger som Aphelen (1764), Baden (1787-1797), Amberg (1810) og Müller (1800). Således f.eks. hos Aphelen, hvor der under det danske lemma *formaa* anføres følgende grammatiske oplysninger:

verbum activum, præs jeg formaar etc, vi formaee etc, imperf jeg formaade, perf jeg har formaad.

Herefter anføres den tyske ækvivalent *vermögen* uden grammatiske kommentarer. Ligeledes under lemmaet *Bonde*: *substantiv maskulinum* og dernæst uden grammatiske kommentarer ækvivalenten: *Bauer*. Grammatiske oplysninger vedrørende hhv. *vermögen* og *Bauer* må søges i den tysk-danske del, hvor disse leksemer er lemmatiseret. Dette er tydeligvis det modsatte af de retningslinjer, der følges i 1980ernes og 90ernes L1 -> L2-ordbøger, hvor det gælder, at det fortrinsvis er L2-ordforrådet, der forklares, idet det forudsættes, at brugeren har større behov for grammatiske oplysninger om L2 end om L1.

Jeg skal nedenfor komme tilbage til at forklare den særlige tradition, som Aphelen synes at indlede med hensyn til grammatiske kommentarer udelukkende på lemmasiden – en tradition, som har holdt sig helt frem til Kapers ordbøger i det 20. århundrede. Inden da skal forholdet mellem ordbogsdel og ordbogsgrammatik i omteksten dog belyses nærmere.

Hvor det gælder, at oplysningstidens ordbøger ikke indeholder grammatiske informationer i omteksten, så indledes der med Müller (1800) og Helms (1858) en tradition for sådanne ordbogsgrammatikker. Mange af oplysningerne i disse grammatikafsnit er ikke integreret i ordbogsdelen; der er altså ingen henvisninger mellem ordbogsdelen og grammatikken, der i og for sig kan betragtes som en selvstændig publikation. F.eks. indeholder Müller (1800) som før nævnt en relativt udførlig formlære, men ordbogsdelen indeholder

ingen henvisninger til den; endda er mange identiske oplysninger anført samtidig i både fortekst og ordbogsdel. Anderledes forholder det sig f.eks. i Borks røde ordbøger, hvor der kan iagttages en svag tendens til, at det regelmæssige er forklaret i forordet i omteksten (således f.eks., at feminine substantiver som hovedregel ender på *-en* eller *-n*), medens det specielle nævnes eksplicit i ordbogsartiklerne, f.eks. bøjningen af *die Gans* som *die Gänse* i pluralis. På samme måde angiver Henningsen (1981) i sin tysk-danske ordbog beregnet for tyskere ved danske substantiver ikke eksplicit fælleskøn (dét anser han for det regelmæssige), men kun intetkøn (dét anser han for det specielle).

Ikke-integrerede grammatikker er en tradition, som holder sig helt frem til de senest udkomne ordbøger fra Gyldendal og Gad (Hjorth 1993 og Hansen 1993). Utvivlsomt står der mange nyttige ting i disse tillæg. Dog er det uheldigt, når oplysningerne i ordbog og grammatisk tillæg ikke svarer til hinanden, eller når der benyttes en divergerende metasproglig terminologi. F.eks. anvendes der i ordbogsdelen hos Poulsen (1987) latinske, i grammatiktillægget imidlertid udelukkende danske grammatiske betegnelser, og hvor der i ordbogsdelen samt den integrerede liste i omteksten hos Hjorth (1993) skelnes mellem *uregelmæssige* og *regelmæssige* verber, benytter det ikke-integrerede grammatiske tillæg udelukkende betegnelserne *stærke* og *svage* verber.

M.h.t. dette sidste punkt – de uregelmæssige verbers konjugation – så findes der her en lang tradition for integrerede omtekster. Siden begyndelsen af det 19. århundrede findes der således typisk en liste over de uregelmæssige verber i omteksten (kun hos Bjelke 1827 ses den at mangle), og der henvises fra de enkelte ordbogsartikler til denne liste enten ved forkortelser som *vb. irreg.* eller ved et særligt tekstsymbol, f.eks. en asterisk eller en firkant efter verbet.

Især de små og som helhed stærkt kondenserede ordbøger over det centrale ordforråd som f.eks. Albertus (1982), Broby-Ilg (1988), Møller (1988) og Henningsen (1981) er kendetegnede ved at indeholde egentlige integrerede grammatikker i omteksten, som ikke blot omfatter den gængse liste over uregelmæssige verber, men desuden et antal bøjningstabeller, hvortil der henvises fra ordbogsdelen ved hjælp af talkoder og bogstaver. Efter substantivet *Gefahr* står f.eks. hos Møller (1988) koden *f17*, hvilket betyder, at brugeren kan finde de relevante morfologiske oplysninger i tabel 17 for feminine substantiver i omteksten. Og efter f.eks. lemmaet *absehen* står koden *<19a/hb> vt*, hvilket betyder, at man m.h.t. bøjningen skal se paradigme 19 i omteksten og endvidere bogstav a, medens forkortelsen *hb* angiver, at der ved dannelsen af hhv. perfektum og plusquamperfektum skal bruges hjælpeverbet *haben*.

Sådanne talkoder og øvrige kondenseringer får tingene til at virke unødigt komplicerede, og hvad graden af komplicerethed angår, er der paralleller til Albertus (1982) – en skoleordbog, hvor brugeren må slå

op mindst tre forskellige steder for at finde ud af, hvad f.eks. en *hat* hedder på tysk, og hvordan det pågældende substantiv bøjes. Først må brugeren slå op i den dansk-tyske del, hvor ækvivalenten og dennes genus oplyses, altså: *der Hut*. Vil han nu finde ud af, hvad *der Hut* hedder i f.eks. pluralis, må han slå op i den tysk-danske del under *Hut*, hvor han får et bøjningsmønster, som han dernæst må slå op i forteksten, hvor han finder det relevante paradigme. Som Albertus selv anfører, er "ordbogens muligheder først udtømt, når ordet er undersøgt i både dansk-tysk og tysk-dansk, og når hele opslaget er læst".

Man kunne sige, at Albertus (1982) og Aphelen (1764) følger det samme princip, nemlig at de grammatiske oplysninger principielt kun bringes i forbindelse med lemmaet. Det er for så vidt også rigtigt, i alt fald ud fra en rent formel betragtning. Men de to ordbøger må vurderes forskelligt, nemlig ud fra forskelle i brugergrupper og den historiske kontekst. Således er Aphelens ordbog blevet til i 1700-tallets Danmark, hvor det almene kendskab til tysk har været særdeles godt, f.eks. var København på den tid som bekendt nærmest tosproget dansk <-> tysk. Der har altså næppe i samme grad som i dag hersket usikkerhed omkring den elementære tyske grammatik, og brugeren har derfor ikke haft behov for grammatiske oplysninger i forbindelse med hvert eneste opslag. Desuden, og det vejer tungt, er Aphelens ordbog ikke i første række konciperet som en bilingval ordbog med dansk og tysk, men snarere som en monolingval dansk ordbog. Dette fremgår bl.a. af titlen: *Kongelig Dansk Ord-Bog* og understøttes af det faktum, at der trods bl.a. ordrer fra Kongen på den tid ikke fandtes nogen monolingval dansk ordbog. Aphelens anmærkninger til de danske ord omfatter således ikke blot morfologiske henvisninger, men præskriptive informationer vedrørende alle områder af det danske sprog. I modsætning hertil er Albertus en skoleordbog fra det 20. århundrede beregnet for brugere, der må antages at have et ringe kendskab til tysk. For denne gruppe er det upraktisk, at oplysninger om L2 skal søges ved flere opslag forskellige steder i ordbogen; bedre havde det været at give oplysningerne i ét opslag, dvs. i en L1 -> L2-ordbog primært på ækvivalentsiden.

5. Sammenhænge mellem fordelingsstruktur og kondenseringsgrad

Hvor oplysningstidens store ordbøger ikke indeholdt grammatiske omtækster, men bragte de grammatiske informationer direkte i ordbogsdelen under anvendelse af en kun ringe grad af kondensering, så kan der op igennem det 19. og 20. århundrede iagttages en tiltagende grad af kondensering i takt med fordelingen af de grammatiske oplysninger fra ordbogsdelen ud i integrerede omtækster. Sit højdepunkt når denne tendens i vor tids mange små skoleordbøger, som er kendetegnet

ved et sindrigt og for brugeren yderst kompliceret system af talkoder og andre henvisningssymboler til paradigmer i omteksten.

Interessant nok ser det imidlertid ud til, at denne tendens netop nu er ved at vende. Således minder en af de sidst udkomne bilingvale ordbøger med dansk og tysk (Hjorth 1993) ikke så meget om sine umiddelbare forgængere, men på mange punkter mere om ordbøger som Aphelen (1764) og Baden (1787-97). Det grammatiske – både det regelmæssige og det uregelmæssige – står i ordbogsdelen, og til illustration af de syntaktiske mønstre anvendes ikke de kondenserede generaliseringer med f.eks. *jmdm.* og *etw.*, men snarere sætnings-eksempler ligesom i de helt gamle ordbøger.

6. Vurdering

Den metode, der nu synes at vinde indpas gennem ordbøger som Hjorth (1993), er efter min opfattelse så langt at foretrække frem for komplementære, kondenserede strukturer med henvisninger til omteksten – specielt når det gælder skoleordbøger, hvor brugerne ikke kan forudsættes at have det store kendskab hverken til det pågældende sprog eller til leksikografi. Det er praktisk og brugervenligt at bringe så mange oplysninger som muligt i ordbogsdelen. Ej heller er jeg umiddelbart tilhænger af princippet om, at kun det, som ordbogsforfatteren anser for grammatisk uregelmæssigt, skal bringes i ordbogsdelen, medens det regelmæssige skal integreres i omtekstens grammatiktillæg. Igen er det for brugeren af en skoleordbog efter min vurdering vanskeligt at erkende, hvad der er regelmæssigt, og hvad der er uregelmæssigt; og erfaringen viser, at kun de færreste brugere overhovedet slår op i omtekster og forord: De forventer at få de nødvendige informationer der, hvor de slår op første gang.

Man hører ofte kritik af de ikke-integrerede ordbogsgrammatikker, netop fordi de ikke er integrerede i ordbogsdelens fordelingsstruktur, og fordi de for så vidt kunne være selvstændige publikationer. Det er rigtigt, at det ud fra en metaleksikografisk betragtning er lidet raffineret med sådanne grammatiktillæg, men helt så pessimistisk bedømmer jeg dem nu ikke. Alle grammatiske oplysninger, som har relevans for et givet leksem, kan umuligt integreres i ordbogens fordelingsstruktur (således ikke samtlige akkusativ- og dativ-fleksiver, for ikke at nævne ordstillingsregler samt reglerne for brugen af hhv. stærk og svag adjektivbøjning i tysk). Man må forvente, at brugeren har dels et vist indgangsniveau med hensyn til grammatisk viden, dels at han har en elementær grammatik ved hånden, hvor han kan slå op i tvivlstilfælde. Og hvorfor kan denne grammatik egentlig ikke være trykt i samme bind som ordbogen?

Man kan (sikkert med rette) mene, at den måde, hvorpå fordelingsstrukturen er udnyttet i de små stærkt kondenserede skoleordbøger

som f.eks. Broby-Ilg (1988), Møller (1988) og Albertus (1982) ved hjælp af talhenvisninger, koder etc., ud fra en metaleksikografisk betragtning egentlig er et vældigt raffinement. En ulempe er dog blot, at disse ordbøger for brugeren er næsten umulige at anvende. Det leksikografisk meget raffinerede er ikke altid det mest brugervenlige.

Konkluderende må siges, at det er overordentlig positivt, at den nyeste bilingvale leksikografi synes at genoptage en ellers øjensynlig for længst glemt tradition fra de første ordbøger med dansk og tysk tilbage fra oplysningstidens århundrede: de for brugeren nødvendige grammatiske oplysninger i selve ordbogsartiklerne – kombineret med en relativt lav grad af tekstlig kondensering.

7. Litteratur

- Albertus, Flemming 1982: *Gjellerups Tysk/Dansk – Dansk/Tysk Ordbog*. København: Gjellerup.
- Amberg, Hans Christian 1810: *Vollständiges Dänisch-Deutsches Wörterbuch, oder des deutsch-dänischen Wörterbuches Dritter Theil; ausgearbeitet durch Hans Christian Amberg, zweyter Buchhalter der Königl. Copenhagner Zahlenlotterie. Nebst einer Vorrede, über den Werth der deutschen Sprache und Litteratur für Dänen, durch M. Jacob Baden, vormaliger Professor der Beredsamkeit bey der Universität zu Copenhagen. – Fuldstændig Dansk og Tydsk Ordbog eller den tydsk-danske Ordbogs Tredie Deel; sammendragen af de nyeste og bedste Ordbøger ved Hans Christian Amberg, anden Bogholder ved det Kongl. Talloterie i Kjøbenhavn. Med en Fortale, om det tydske Sprogs og den tydske Litteraturs Værdi for Danske ved M. Jacob Baden, forhen Professor Eloqvientiæ ved Kjøbenhavns Universitet. Copenhagen: Gyldendalsche Buchhandlung/Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandlings Forlag.*
- Aphelen, H[ans] von 1764: *Kongelig Dansk Ord-Bog, oplyst med Exempler og Talemaader*. Første Tome Dansk og Tydsk. Anden Tome Tydsk og Dansk. Af H. von Aphelen, Professor Philosophiæ ved Kjøbenhavns Universitet, og offentlig Lærer i det Franske og Tydske Sprog. Med kongel. allernaadigste Privilegio. Kjøbenhavn: Svare.
- Baden, Jacob 1787–1797: *Fuldstændig Tydsk og Dansk Ordbog. Sammendragen af de nyeste og bedste Tydske Ordbøger*. Med en Fortale om det tydske Sprogs og den tydske Litteraturs Værdi for Danske ved M. Jacob Baden, Professor ved Københavns Universitet. Første Deel. A-L 1787. Anden Deel M-Z 1797. Kjøbenhavn: Gyldendals Forlag.

- Bergenholtz, Henning/Jens Erik Mogensen 1995: *Geschichte der Lexikographie mit Deutsch und Dänisch. I: Wiegand, Herbert Ernst (udg.): Studien zur zweisprachigen Lexikographie mit Deutsch II.* (= Germanistische Linguistik). Hildesheim/Zürich/New York: Olms, 191–222.
- Bergenholtz, Henning/Sven Tarp (i trykken): *Makro- og Mikrostrukturen in Fachwörterbüchern. I: Hoffmann, Lothar/Hartwig Kalverkämper/Herbert Ernst Wiegand in Verbindung mit Christian Galinski und Werner Hüllen (udg.): Fachsprachen. Ein internationales Handbuch zur Fachsprachenforschung und Terminologiewissenschaft.* Berlin: de Gruyter.
- Bjelke, Hermann von 1827: *Dansk-Tydsk og Tydsk-Dansk Haandordbog.* Første eller Dansk-Tydske Deel. Schleswig: Trykt paa Forfatterens Forlag.
- Bork, Egon 1986: *Tysk-dansk Ordbog.* 9. gennemrev. udg., 6. opl. København: Gyldendal.
- Bork, Egon 1987: *Dansk-tysk Ordbog.* 9. udg., 4. opl. København: Gyldendal 1987.
- Bork, Egon/Christian Liebing 1992: *Tysk-Dansk Ordbog.* 13. udg. ved Christian Liebing. Gyldendals Røde Ordbøger. København: Gyldendal.
- Broby-Ilg, Aud 1988: *Taschenwörterbuch Dänisch-Deutsch mit etwa 13.000 Stichwörtern.* 2. unveränderte Aufl. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Hansen, Carsten 1993: *Gads Tysk, Tysk-dansk/dansk-tysk ordbog.* København: Gad.
- Helms, Svend Henrik 1871: *Ny fuldstændig Ordbog i det danske og tydske Sprog. Tilligemed et kort Udtog af begge sprogs Formlære.* Af Dr. Svend Henrik Helms. Translateur og Tolk ved de Kongl. Retter i Leipzig. Stereotyp-Udgave. Andet Oplag. Første Deel Dansk-Tydsk. Anden Deel Tydsk-Dansk. – *Neues vollständiges Wörterbuch der dänischen und deutschen Sprache. Nebst einem kurzen Abrisse der Formenlehre beider Sprachen.* Von Dr. Svend Henrik Helms, verpfl. Uebersetzer und Dolmetsch bei den Königl. Gerichten zu Leipzig. Stereotyp-Ausgabe. Zweite Auflage. Erster Theil. Dänisch-Deutsch. Zweiter Theil. Deutsch-Dänisch. Leipzig: Holtze 1871. [1. oplag 1858]
- Henningsen, Henning 1981: *Langenscheidts Taschenwörterbuch der dänischen und deutschen Sprache.* Zweiter Teil. Deutsch-Dänisch. Berlin/München/Wien/Zürich: Langenscheidt.
- Hjorth, Grethe 1993: *Dansk-Tysk Ordbog. Undervisning.* Sproglig konsulent: Ingeborg Zint, hovedredaktør: Jens Axelsen. København: Gyldendal.

- Kaper, J. 1885: *Deutsch-Dänisch-Norwegisches Hand-Wörterbuch*. Zweite vermehrte und verbesserte Ausgabe. – Tysk-Dansk-Norsk Haand-Ordbog. Anden forbedrede og forøgede Udgave. Kopenhagen: Verlag der Gyldendalschen Buchhandlung/Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandels Forlag.
- Kaper, J. 1889: *Tysk-Dansk-Norsk Haand-Ordbog*. Tredje forbedrede og forøgede Udgave. – Dänisch-Norwegisch-Deutsches Hand-Wörterbuch. Dritte verbesserte und vermehrte Ausgabe. Kjøbenhavn/Kristiania: Gyldendalske Boghandels Forlag/Kopenhagen: Verlag der Gyldendalschen Buchhandlung.
- Kaper, J. 1908: *Deutsch-Dänisch-Norwegisches Hand-Wörterbuch*. Vierte vermehrte und verbesserte Ausgabe. – Tysk-Dansk-Norsk Haand-Ordbog. Fjerde forbedrede og forøgede Udgave. Kopenhagen/Christiania: Gyldendalsche Buchhandlung/Nordischer Verlag – København/Kristiania: Gyldendalske Boghandel/Nordisk Forlag.
- Kaper, J. 1917: *Dänisch-Norwegisch-Deutsches Hand-Wörterbuch*. Fünfte Ausgabe neubearbeitet von Julius Nielsen und H.Reincke. – Dansk-Norsk-Tysk Haand-Ordbog. Femte forbedrede og forøgede Udgave ved Julius Nielsen og H. Reincke. Kopenhagen: Gyldendalsche Buchhandlung/Kjøbenhavn: Gyldendalske Boghandel.
- Müller, G[eo.] H[einr.] 1800: *Neues Dänisch-Deutsches Wörterbuch zum Gebrauch für Deutsche welche diese Sprache erlernen wollen samt einer kurzgefaßten dänischen Sprachlehre für die Anfänger*. Schleswig/Kopenhagen: J.G.Röhß/Fr. Brummer. [Zwei Teile in einem Band, zweiter Teil mit dem Zusatz "Zweyter Band"]
- Müller, G[eo.] H[einr.] 1807–1810: *Deutsch-Dänisches Wörterbuch von G.H.Müller*. Revidirt von Profess. Fr. Høegh Guldberg, Lehrer bey Ihrer Königl. Hoheit der Prinzessin Caroline, Mitglied der Gesellschaft der schönen Wissenschaften und der scandinavischen Literaturgesellschaft zu Kopenhagen. Erster Theil A bis F. 1807. Zweyter Theil. G bis M. 1808. [in einem Band] – *Tysk-Dansk Ordbog*, forfattet af G.H.Müller, og gjennemseet af Professor Frederik Høegh Guldberg, Lærer hos H.K.H. Prinsesse Caroline, Medlem af Selskabet til de skjønne Videnskabers Forfremmelse samt det scandinaviske Literaturselskab i Kjøbenhavn. Første Deel. A til F. 1807. Anden Deel G til M. 1808. [in einem Band] Tredie Deel N-Z. 1810. Kiel: Den academiske Boghandling 1807–1810.
- Møller, Mogens unter Mitwirkung von Sabine Møller 1988: *Taschenwörterbuch Deutsch-Dänisch mit etwa 12000 Stichwörtern*. 3. unveränderte Aufl. Leipzig: VEB Verlag Enzyklopädie.
- Poulsen, Henning 1987: *Gads Tysk, tysk-dansk/dansk-tysk Ordbog*. København: Gad.